

สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมสู่การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน* THE SANGHAVATTHU IV DHAMMA PRINCIPLE FOR STRENGTHENING PARTICIPATION IN COMMUNITY DEVELOPMENT

เบญจวรรณ เขียวเขิน

Benjawan Keawkhern

บริษัท 321 ไพร์ม เอสเตท จำกัด

321 Prime Estate Co., Ltd

Corresponding Author E-mail: benjawan.mcu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีและความสามัคคีในสังคม การศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน รวมทั้งศึกษาสภาพปัญหาในการสร้างการมีส่วนร่วมในบริบทปัจจุบัน การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้สามารถลดช่องว่างระหว่างผู้นำและชุมชน สร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน การศึกษานี้มีนัยสำคัญในการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาไทยดั้งเดิมกับองค์ความรู้สากลด้านการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทสังคมไทย

คำสำคัญ: สังคหวัตถุ 4; การมีส่วนร่วม; การพัฒนาชุมชน

Abstract

This academic article aimed to examine the application of Sangahavatthu 4 in enhancing community participation in community development, consisting of Dana, giving, Piyavaca, pleasant speech, Atthacariya, beneficial conduct and Samanatattata, consistency, which are Buddhist principles focused on fostering positive relationships and social

*Received March 14, 2025; Revised July 7, 2025; Accepted August 8, 2025

harmony. The study employed document analysis and theoretical examination of participation and community development concepts, along with an investigation of current challenges in creating community participation. The findings revealed that applying Sangahavatthu 4, Four Bases of Social Solidarity, can bridge the gap between leaders and communities, create a collaborative atmosphere, and strengthen mutual trust and confidence, leading to successful and sustainable community development. This study had significant implications for connecting traditional Thai wisdom with universal knowledge in community development, providing an appropriate approach for sustainable development within the Thai social context. The research contributed to both theoretical understanding and practical applications in community development, offering a culturally relevant framework that integrated Buddhist principles with contemporary development practices.

Keywords: Sangahavatthu IV; Community Participation; Community Development

บทนำ

การพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญ เนื่องจากการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องเกิดจากความต้องการ ความร่วมมือ และการปฏิบัติของประชาชนในชุมชนเอง มิใช่เพียงการกำหนดนโยบายหรือการดำเนินงานจากภาครัฐหรือองค์กรภายนอกเพียงฝ่ายเดียว แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีบันไดการมีส่วนร่วมของ Arnstein (1969) ที่เน้นให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงผู้รับข้อมูลหรือผู้ให้ความคิดเห็นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย แต่ในทางปฏิบัติพบว่า กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมยังคงประสบปัญหาหลายประการ ทั้งในด้านความเข้าใจ ทศนคติ และวิธีการดำเนินงาน (Cohen & Uphoff, 1980) ซึ่งให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องครอบคลุมทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การตัดสินใจ การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล

พระพุทธศาสนาซึ่งมีรากฐานที่ยาวนานในสังคมไทยได้นำเสนอหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม ในบรรดา

หลักธรรมเหล่านั้น “สังคหวัตถุ 4” เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม ประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) อุตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนสม่าเสมอ) หลักการและแนวคิดเหล่านี้มีความสอดคล้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อง.จตุกก. 21/32/42)

บริบทการพัฒนาของประเทศไทยในปัจจุบันได้เผชิญกับความท้าทายในหลายมิติ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และความขัดแย้งทางอุดมการณ์ ความซับซ้อนของปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนามีความจำเป็นเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถแสดงความคิดเห็น ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และดำเนินการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (Chambers, 2007) ได้เสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ภายใต้หลักการ “ให้คนสุดท้ายมาเป็นคนแรก” (Putting the Last First) ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญกับเสียงของประชาชนผู้ด้อยโอกาส คนจน และกลุ่มคนที่ถูกมองข้ามในสังคม ให้เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนของตนเอง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของทุกคนในชุมชน

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษา หลักสังคหวัตถุ 4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สภาพปัญหาในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 สู่การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมดังกล่าวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน ตลอดจนการนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

หลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสัมพันธ์กัน สังคหวัตถุ แปลว่า “ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน” หรือ “ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน” เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อเป็นเครื่องมือในการประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี มีความสุข และเป็นเครื่องขจัดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในสังคม “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้ 4 ประการเป็นไฉน คือ ทาน การให้ 1 เปยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 1 อุตถจริยา ความประพฤติประโยชน์ 1

สมานัตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ 1 คูรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการดังนี้ (อง.จตุกก. 21/32/42)

ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นด้วยสิ่งของ ความรู้ และกำลังกาย กำลังใจ ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า “ทานญจ เปยยวชญจ อตถ จริยา จ ยา อธิ สมานตตตา จ ฌมเมสุ ตตถ ตตถ ยถารหิ” แปลว่า “ทาน การพุดจาไพเราะ การประพฤติประโยชน์ และความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมทั้งหลายนั้น ๆ ตามสมควร” (อง.ทก. 20/386/114)

ปิยวาจา คือ การพุดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ สุภาพ จริงใจ มีเหตุผล มีประโยชน์ และสร้างสรรค์ ทำให้ผู้ฟังมีความสุข เกิดความรัก ความเข้าใจอันดีต่อกัน ในคัมภีร์ พระไตรปิฎก ได้อธิบายไว้ว่า “การกล่าวคำสัตย์ คำจริง ในกาลอันควร ย่อมเป็นวาจา สุภาสิต” (ที.ปา. 11/140/167)

อตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ช่วยเหลือด้วยกำลังความคิด กำลังกาย ที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้กล่าวถึงอตถจริยาว่า “บุคคลควรขี้แจง ชักจูงผู้อื่น ด้วยประโยชน์” (ที.ปา. 11/272/303)

สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนเสมอกันในชนทุกชั้น ไม่ถือตัว เข้ากับผู้อื่นได้ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมแก้ไขปัญหา ไม่เอาเปรียบ และเสมอภาค ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ในอังกุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ว่า “ในที่ใดมีความเป็นเพื่อนกัน โดย การทำตัวให้เสมอกัน ไม่ทำตัวให้แตกต่างกัน ในที่นั้นย่อมเกิดความสงบสุข ” (อง.จตุกก. 21/31/38)

หลักสังคหวัตถุ 4 นี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สังคหวัตถุเหล่านี้แล ย่อมสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลที่ยึดรถซึ่งแล่นไป อยู่ไว้ได้ ถ้าไม่พึงมีธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ มารดาหรือบิดา ก็ไม่พึงได้การนับถือ หรือการบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหวัตถุเหล่านี้ ฉะนั้น พวกเขาจึงถึงความใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญ” (ที.ปา. 11/140/167) แสดงให้เห็นว่า หลักสังคหวัตถุ 4 นี้มีความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และความเจริญในสังคมอย่างมาก

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมสูงอย่างมากในโลกสมัยใหม่ เนื่องจากประสบการณ์ในหลายประเทศแสดงให้เห็นว่า การ

พัฒนาที่ประสบความสำเร็จและยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่การพัฒนาที่มาจากภายนอกเพียงอย่างเดียว นักวิชาการหลายท่านได้พัฒนาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการทำความเข้าใจและออกแบบกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ (Fraser, 2005)

1. ทฤษฎีบันไดการมีส่วนร่วม

จากการแก้งทำเป็นสู่การมีอำนาจจริง หนึ่งในทฤษฎีที่มีอิทธิพลมากที่สุดในเรื่องการมีส่วนร่วม คือ ทฤษฎี “บันไดการมีส่วนร่วม” (Ladder of Participation) ของ Sherry Arnstein ที่เสนอขึ้นในปี 1969 (Arnstein, 1969) เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมเหมือนบันไดที่มี 8 ขั้น โดยขั้นล่างเป็นการไม่มีส่วนร่วมจริง และขั้นบนเป็นการมีอำนาจควบคุมเต็มที่

ระดับล่างสุด คือ การจัดการ และการบำบัดรักษา ซึ่งเป็นการไม่มีส่วนร่วมแท้จริง เปรียบเสมือนการนำประชาชนมาเป็นเพียงตัวประกอบในละครที่เจ้าหน้าที่เป็นผู้เขียนบท และกำกับ ประชาชนไม่มีสิทธิ์ในการตัดสินใจใด ๆ เลย

ระดับกลาง ประกอบด้วย การให้ข้อมูล การปรึกษาหารือ และการปลอบใจ Arnstein เรียกระดับนี้ว่า การมีส่วนร่วมเพียงรูปแบบ (Tokenism) เปรียบเสมือนการให้ประชาชนนั่งในที่ประชุม ได้ฟังข้อมูล ได้แสดงความคิดเห็น แต่สุดท้ายแล้วผู้มีอำนาจยังคงเป็นคนตัดสินใจเอง

ระดับบนสุด คือ ความเป็นหุ้นส่วน การมอบอำนาจ และการควบคุมโดยพลเมือง ซึ่งเป็นการมีอำนาจของพลเมืองอย่างแท้จริง ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือแม้กระทั่งเป็นผู้ควบคุมโครงการเอง

ดังนั้น ทฤษฎีบันไดการมีส่วนร่วม สามารถจำแนกระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 8 ขั้น แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มล่างสุดคือการไม่มีส่วนร่วมจริง (การจัดการและการบำบัดรักษา) กลุ่มกลางคือการมีส่วนร่วมเพียงรูปแบบ (การให้ข้อมูล การปรึกษาหารือ และการปลอบใจ) และกลุ่มบนสุดคือการมีอำนาจของพลเมืองอย่างแท้จริง (ความเป็นหุ้นส่วน การมอบอำนาจ และการควบคุมโดยพลเมือง) ทฤษฎีนี้เน้นความแตกต่างระหว่างการมีส่วนร่วมที่แท้จริงกับการมีส่วนร่วมเพียงรูปแบบ และแสดงให้เห็นความสำคัญของการกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้แก่ประชาชน

2. กรอบ 4 มิติ การมีส่วนร่วมแบบครบวงจร

ยังมีนักวิชาการอีกสองท่าน ได้เสนอวิธีมองการมีส่วนร่วมในมุมมองที่แตกต่าง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 มิติตามขั้นตอนของการพัฒนา (Cohen & Uphoff, 1980)

มิติแรก การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คือ การที่ประชาชนเข้าร่วมในการคิดวางแผน และกำหนดทิศทางของโครงการตั้งแต่เริ่มต้น ไม่ใช่การรับแผนสำเร็จจากภายนอกมา

มิติที่สอง การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ คือ การที่ประชาชนลงมือทำจริง ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับบริการ แต่เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์โครงการ

มิติที่สาม การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ การที่ประชาชนได้รับผลดีจากโครงการอย่างเป็นธรรม ไม่ใช่เพียงกลุ่มคนหนึ่งได้ประโยชน์เท่านั้น

มิติที่สี่ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ การที่ประชาชนมีส่วนในการดูว่าโครงการประสบความสำเร็จหรือไม่ มีปัญหาอะไรบ้าง และควรปรับปรุงอย่างไร

กรอบแนวคิดนี้มีประโยชน์เพราะช่วยให้เราเห็นภาพรวมของการมีส่วนร่วมแบบครบวงจร ไม่ใช่เพียงช่วงใดช่วงหนึ่งเท่านั้น

3. แนวคิดการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง

นักพัฒนาชุมชนชื่อดังได้เสนอแนวคิดที่เรียกว่า “ให้คนสุดท้ายมาเป็นคนแรก” (Putting the Last First) ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญกับคนจน คนด้อยโอกาส และคนที่ถูกมองข้ามในสังคม ให้เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนของตนเอง (Chambers, 2007) คนในชุมชนรู้ดีที่สุดว่าตนเองต้องการอะไร มีปัญหาอะไร และมีทรัพยากรอะไรบ้าง การพัฒนาที่ดีที่สุดจึงควรเริ่มต้นจากการฟังเสียงของคนเหล่านี้ และสนับสนุนให้พวกเขาเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาเอง แนวคิดนี้เน้นการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของทุกคน การเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

4. การพัฒนาแบบองค์รวมมองภาพใหญ่ของชุมชน

แนวทางการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม (Holistic Approach) ที่เน้นการมองชุมชนในภาพรวมและการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างมิติต่าง ๆ การพัฒนาแบบองค์รวมนี้จะไม่ให้ความสำคัญเพียงด้านเดียว เช่น เศรษฐกิจอย่างเดียว หรือสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว แต่จะมองครบทุกมิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ (การสร้างรายได้และความมั่นคง) มิติสังคม (การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย) มิติสิ่งแวดล้อม (การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน) และมิติการเมือง (การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ) (Garabedian, 2005)

จากการศึกษาวิจัยในต่างประเทศ พบว่าการสร้างการมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จต้องมีเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ

1. การสร้างความไว้วางใจ เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด หากคนในชุมชนไม่ไว้วางใจกัน หรือไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ การทำงานร่วมกันจะเป็นไปได้ยาก ความไว้วางใจ

ต้องสร้างด้วยความจริงใจ ความโปร่งใส และการทำตามคำพูด (Christopher & Hickenbottom, 2008)

2. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ต้องเป็นการสื่อสารสองทาง ไม่ใช่การประกาศเพียงทางเดียว ภาษาที่ใช้ต้องเข้าใจง่าย ช่องทางการสื่อสารต้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน และต้องมีการรับฟังอย่างแท้จริง (Adedokun & Adeyemo, 2010)

3. ความเป็นหุ้นส่วน หมายถึงการแบ่งปันทั้งความรับผิดชอบและผลประโยชน์ ไม่ใช่การที่ฝ่ายหนึ่งให้ และอีกฝ่ายหนึ่งรับอย่างเดียว แต่เป็นการทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียม (Drahota et al., 2020)

4. การเคารพความแตกต่าง ชุมชนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ความต้องการ และศักยภาพ การพัฒนาที่ดีต้องยอมรับและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายนี้ ไม่ใช่การบังคับให้ทุกที่เหมือนกัน (Li et al., 2020)

จากทฤษฎีและแนวคิดทั้งหมดข้างต้น เราจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมที่มีความหมายนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย มันต้องอาศัยความเข้าใจ ความอดทน และความมุ่งมั่นจากทุกฝ่าย การมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับข้อมูลหรือผู้ให้ความคิดเห็นเท่านั้น มันต้องครอบคลุมทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การวางแผนจนถึงการประเมินผล และมันต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพ ความไว้วางใจ และความเป็นหุ้นส่วนอย่างแท้จริง ทฤษฎีเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางวิชาการ แต่เป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำมาใช้ในการออกแบบและดำเนินโครงการพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จและยั่งยืนได้จริงสภาพปัญหาในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนปัจจุบัน

สภาพปัญหาในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

สภาพปัญหาในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน มีความซับซ้อนและหลากหลายมิติ โดยสามารถจำแนกได้ ดังนี้ (Arnstein, 1969)

1. ปัญหาด้านโครงสร้างและกลไกการบริหาร

ระบบการบริหารงานพัฒนาชุมชนยังคงเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจ ทำให้การตัดสินใจส่วนใหญ่เกิดจากส่วนกลางหรือผู้มีอำนาจไม่กี่คน โดยขาดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ปัญหานี้สะท้อนถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมที่เรียกว่า “การจัดการ” (Manipulation) และ “การบำบัดรักษา” (Therapy) ตามแนวคิดของ Arnstein (1969) ซึ่งเป็นระดับการไม่มีส่วนร่วมแท้จริง โครงสร้างการทำงานระหว่างหน่วยงานยังมีลักษณะแยกส่วน ขาดการบูรณาการ ทำให้เกิดการงานซ้ำซ้อนและขาดประสิทธิภาพ

2. ปัญหาด้านนโยบายและกฎหมาย

แม้มีกฎหมายและนโยบายสนับสนุนการมีส่วนร่วมหลายฉบับ แต่ยังมีข้อจำกัดในการบังคับใช้ ขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและทรัพยากรสนับสนุนที่เพียงพอ นโยบายมีลักษณะจากบนลงล่าง (Top-Down Approach) ไม่ตอบสนองความต้องการแท้จริงของชุมชน ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารส่งผลให้ชุมชนเกิดความสับสนและไม่มั่นใจ

3. ปัญหาด้านทัศนคติและความเข้าใจ

เจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เจ้าหน้าที่มองว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมจะทำให้งานล่าช้า ขณะที่ประชาชนขาดความเชื่อมั่นว่าความคิดเห็นจะได้รับการรับฟัง ค่านิยมและวัฒนธรรมไทย เช่น การเกรงใจผู้มีอำนาจ การไม่กล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

4. ปัญหาด้านการสื่อสารและการเข้าถึงข้อมูล

การสื่อสารระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชนมีข้อจำกัด ทั้งภาษาทางราชการที่เข้าใจยาก ช่องทางการสื่อสารที่ไม่เหมาะสม และการขาดข้อมูลครบถ้วน ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยีระหว่างเมืองกับชนบทเป็นอุปสรรคเพิ่มเติม การบิดเบือนข้อมูลหรือให้ข้อมูลไม่ครบถ้วนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อความตัดสินใจของชุมชน

5. ปัญหาด้านความขัดแย้งและความไม่ไว้วางใจ

ความขัดแย้งในชุมชนทั้งระดับความคิด ผลประโยชน์ และค่านิยม ทำให้การรวมกลุ่มเป็นไปได้ยาก ความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนที่เกิดจากประสบการณ์ในอดีตที่นโยบายไม่ตอบสนองความต้องการ หรือสร้างผลกระทบทางลบต่อชุมชน การแข่งขันระหว่างกลุ่มการเมืองท้องถิ่นยังทำให้การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นไปได้ยาก

6. ปัญหาด้านศักยภาพและทักษะ

ประชาชนขาดความรู้และทักษะในการมีส่วนร่วม เช่น ทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การแก้ไขความขัดแย้ง การวางแผนและบริหารจัดการ ผู้นำชุมชนขาดภาวะผู้นำและทักษะการขับเคลื่อน การขาดโอกาสพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องและการอพยพของคนรุ่นใหม่ทำให้ชุมชนขาดกำลังสำคัญในการพัฒนา

จากปัญหาดังกล่าว การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลายและซับซ้อน การแก้ไขจำเป็นต้องบูรณาการแนวคิดจากหลาย

ศาสตร์ รวมถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการนำมาใช้เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 สูการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สามารถดำเนินการได้ในหลายมิติ ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้หลักทาน (การให้) หลักทานหรือการให้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การแบ่งปันข้อมูลและความรู้ หน่วยงานภาครัฐควรเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนอย่างครบถ้วน โปร่งใส และเข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลเพียงพอในการตัดสินใจ ในขณะเดียวกัน ประชาชนก็ควรแบ่งปันข้อมูล ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

2. การสนับสนุนทรัพยากร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควรสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น งบประมาณ บุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ หรือเทคโนโลยี โดยไม่หวังผลตอบแทน เพื่อเอื้อให้ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม

3. การเสียสละเวลาและแรงงาน การมีส่วนร่วมที่แท้จริงเกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนเต็มใจสละเวลา แรงกาย และแรงใจในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก การปลูกฝังจิตสาธารณะและจิตอาสาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วม

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักทานในชุมชนจริง เช่น การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนในชุมชนที่สมาชิกร่วมบริจาคเงินเพื่อใช้ในการพัฒนาสาธารณูปโภค การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชนที่รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเพื่อดูแลผู้ด้อยโอกาสในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะเป็นการแบ่งปันทรัพยากรแล้ว ยังช่วยสร้างความเอื้ออาทรและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

2. การประยุกต์ใช้หลักปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก) หลักปิยวาจาหรือการพูดจาไพเราะ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สุภาพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่ก่อให้เกิด

ความขัดแย้งหรือแบ่งแยก การใช้ปิยวาจาจะช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์

2. การรับฟังอย่างตั้งใจ การรับฟังความคิดเห็น ความต้องการ และข้อเสนอแนะของทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ เป็นส่วนหนึ่งของปิยวาจา ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐควรฝึกทักษะการรับฟังอย่างลึกซึ้งโดยไม่ด่วนตัดสิน เพื่อเข้าใจความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

3. การจัดเวทีสานเสวนา การจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ทุกคนสามารถพูดและรับฟังกันได้อย่างเท่าเทียม จะช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกัน ลดความขัดแย้งและนำไปสู่การหาทางออกร่วมกัน เวทีสานเสวนาที่มีประสิทธิภาพควรมีกติกาที่ชัดเจนในการใช้ปิยวาจาและการรับฟังผู้อื่น

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักปิยวาจาในการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดเวทีประชาคมที่มีกติกาในการพูดและการฟังอย่างสร้างสรรค์ การอบรมทักษะการสื่อสารเชิงบวกให้แก่ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน หรือการสร้างช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับทุกกลุ่มในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางหรือกลุ่มชายขอบ การใช้ปิยวาจาจะช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้ง เสริมสร้างบรรยากาศของความร่วมมือ

3. การประยุกต์ใช้หลักอัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) หลักอัตถจริยาหรือการประพฤติประโยชน์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะให้ทุกฝ่ายคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ลดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ และสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืน

2. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถของคนในชุมชนผ่านการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะช่วยให้ชุมชนมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การสนับสนุนการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย การส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มในชุมชนและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน จะช่วยเพิ่มพลังในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน กลุ่มและเครือข่ายที่เข้มแข็งจะสามารถดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอัตถจริยาในการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่วางแผนและประสานงานการพัฒนาในชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้พัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน หรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ

ทรัพยากรในการพัฒนา การทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจะช่วยสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในชุมชน

4. การประยุกต์ใช้หลักสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) หลักสมานัตตตาหรือการวางตนสม่ำเสมอ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การสร้างความเท่าเทียมและความเสมอภาค การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะมีความแตกต่างทางเพศ อายุ การศึกษา ฐานะ หรือศาสนา โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของกลุ่มเปราะบางหรือกลุ่มชายขอบเป็นพิเศษ

2. การสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบ การสร้างระบบการทำงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความรับผิดชอบต่อร่วมกัน จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน

3. การร่วมรับผลประโยชน์และรับผิดชอบต่อร่วมกัน การสร้างระบบที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม และร่วมรับผิดชอบต่อในกรณีที่เกิดปัญหาหรือผลกระทบทางลบ จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักสมานัตตตาในการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่มีองค์ประกอบจากทุกกลุ่มในชุมชนอย่างสมดุล การกำหนดกฎกติกาในการแบ่งปันผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาอย่างเป็นธรรม หรือการจัดตั้งกลไกการติดตามและประเมินผลการพัฒนาที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ การปฏิบัติตามหลักสมานัตตตาจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในชุมชน

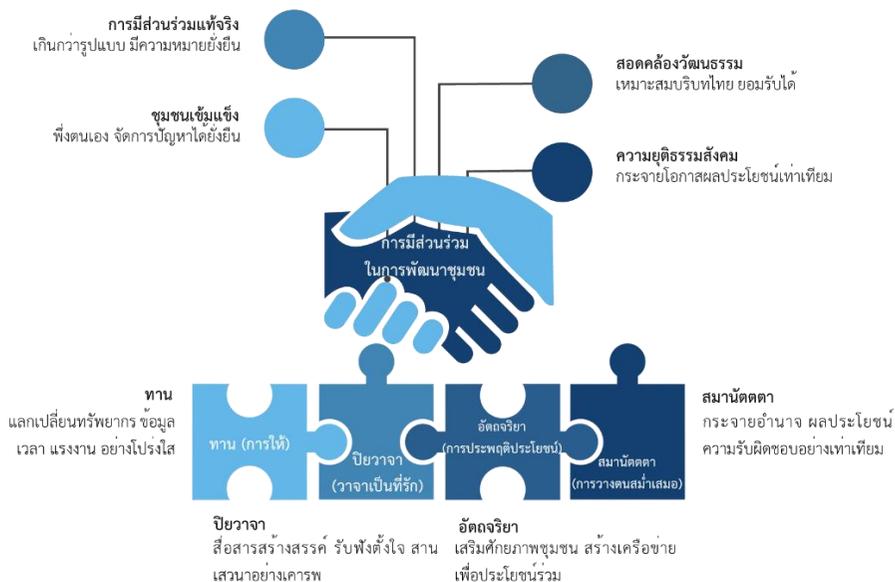
องค์ความรู้

ในกระบวนการพัฒนาร่วมสมัย การมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับว่าเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดความสำเร็จและความยั่งยืนของกระบวนการพัฒนาภายใต้บริบทสังคมไทยซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานคิดในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและมีศักยภาพในการผสมเข้ากับกลไกการพัฒนาสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์เชิงบูรณาการระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 อันประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) กับแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมร่วมสมัย โดยมุ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องและศักยภาพในการประยุกต์ใช้เชิงปฏิบัติ ทาน (การให้) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในฐานะกระบวนการแลกเปลี่ยน

ทรัพยากรและสารสนเทศ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ การเปิดเผยข้อมูลอย่างครบถ้วนและโปร่งใสจากภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการลดทรัพยากร เวลา และแรงงานของประชาชน จะส่งเสริมให้ระดับการมีส่วนร่วมยกระดับจากการให้ข้อมูลไปสู่ระดับการมีอำนาจร่วม ตามแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วม ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก) สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ การรับฟังอย่างตั้งใจ และการจัดกระบวนการสานเสวนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกัน อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) สะท้อนมิติของการดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างพลังชุมชนของแซมเบอร์ส ที่เน้นการพัฒนาความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเองและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน สมานัตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) สะท้อนถึงหลักความเสมอภาคและความเท่าเทียม ความโปร่งใสและความรับผิดชอบร่วมกัน และการกระจายผลประโยชน์และความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับหลักธรรมาภิบาลและความยุติธรรมทางสังคม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในกระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพของการมีส่วนร่วมให้เป็นมากกว่าเพียงรูปแบบ แต่เป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริงและมีความหมาย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์

สรุป

บทความวิชาการนี้ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กับแนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่ จากผลการศึกษาพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) อุตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) มีความสอดคล้องและสามารถบูรณาการเข้ากับกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักทาน ส่งเสริมการแบ่งปันข้อมูล ทรัพยากร และความรู้ระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วม หลักปิยวาจาสร้างการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และการรับฟังอย่างตั้งใจ หลักอุตถจริยาส่งเสริมการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ขณะที่หลักสมานัตตตาสันับสนุนความเท่าเทียม ความโปร่งใส และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 ต้องเข้าสู่ทุกขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล โดยผู้นำทั้งในระดับชุมชนและหน่วยงานมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างและสร้างวัฒนธรรมการปฏิบัติ บทความได้ชี้ให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ต้องคำนึงถึงบริบทที่แตกต่างของแต่ละชุมชนและต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การดำเนินการดังกล่าวไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาในการสร้างการมีส่วนร่วม แต่ยังสามารถพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย เป็นการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับแนวคิดพัฒนาร่วมสมัยอย่างกลมกลืน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติมีดังนี้ 1. สร้างกลไกสนับสนุนที่เป็นรูปธรรม จัดทำคู่มือปฏิบัติ ที่ชัดเจนสำหรับหน่วยงานต่าง ๆ พัฒนาระบบติดตามประเมินผล สร้างแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน 2. เสริมสร้างศักยภาพบุคลากร จัดฝึกอบรม ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพื้นที่ พัฒนาสื่อการเรียนรู้ ที่หลากหลายและเข้าถึงง่าย 3. จัดตั้งพื้นที่เรียนรู้และต้นแบบ สร้างศูนย์เรียนรู้ และชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ สนับสนุนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในพื้นที่จริง จัดทำฐานข้อมูล องค์ความรู้และบทเรียนที่เข้าถึงได้ 4. บูรณาการกับแนวคิดอื่น เชื่อมโยงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีหลักการสอดคล้องกัน ประยุกต์ใช้ร่วมกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) รวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และกระบวนการประชาธิปไตยท้องถิ่น ดังนั้น ปัจจัยสำคัญในการสำเร็จ ความร่วมมือทุกภาคส่วน ในสังคม การจัดสรรทรัพยากรเหมาะสม และ

เพียงพอ การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการตามแนวทางนี้จะนำไปสู่การ
พัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Adedokun, M. O., & Adeyemo, C. W. (2010). The impact of communication on
community development. *International Journal of African Studies*,
2(1), 45-58.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the
American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Chambers, R. (2007). *Rural Development: Putting the Last First*. London:
Routledge.
- Christopher, J. C., & Hickenbottom, S. (2008). Positive Psychology,
Ethnocentrism, and the Disguised Ideology of Individualism. *Theory &
Psychology*, 18, 563-589. <https://doi.org/10.1177/0959354308093396>
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's Place in Rural Development:
Seeking Clarity Through Specificity. *World Development*, 8(3), 213-235.
- Drahota, A., et al., (2020). Service deserts and service oases: Utilizing
geographic information systems to evaluate service availability for
individuals with autism spectrum disorder. *Autism*, 24(8), 2008-2020.
- Fraser, H. (2005). Four Different Approaches to Community Participation.
Community Development Journal, 40(3), 286-300.
- Garabedian, J. J. (2005). *Holistic Approach to Community Development*. Paris:
UNESCO.
- Li, Q., et al., (2020). Knowledge structure of technology licensing based on
co-keywords network: A review and future directions. *International
Review of Economics & Finance*, 66(3), 154-165.

